

'Meer kennis in je rugzak'

Gewoonten van het hart

Bij de grote gebeurtenissen in het leven grijpt iedereen terug op rituelen uit de cultuur van herkomst. Deze 'gewoonten van het hart' zijn hardnekkig. Dat is maar goed ook, want ze geven een gevoel van troost en saamhorigheid dat de verwerking van deze gebeurtenissen gemakkelijker maakt.

Ergens in huis heeft Martha van Endt-Meijling nog de kettingen liggen die haar grootmoeder, vroedvrouw in de Friese veengebieden, lang geleden droeg als 'klaagvrouw'. Want klaagvrouwen mogen tegenwoordig dan wel een exotisch verschijnsel lijken, ooit werden zij ook in Nederland bij een begrafenis ingeschakeld. In die periode was het ook vanzelfsprekend dat een kist drie keer om de kerk werd gedragen om de geesten op een dwaalspoor te brengen. Als dat tegenwoordig nog gebeurt, is dat eerder uit eerbied voor een aloude traditie dan uit overtuiging.

De Nederlandse uitvaartcultuur is veranderd en versoberd. Maar ondertussen krijgen uitvaartverzorgers steeds meer te maken met gewoonten en rituelen van elders. Want nu al bestaat meer dan tien procent van de Nederlandse bevolking uit niet-Westerse allochtonen. Dat aandeel zal alleen maar toenemen. Kennis van andere culturen wordt daarom steeds belangrijker, vindt Martha van Endt. Ze werkte als consultatiebureau-arts met Turkse en Marokkaanse moeders, gaf verpleegkundigen les over hoe ze om moeten gaan met speciale rituelen en gewoonten rond geboorte, ziekte en dood en publiceerde eerder over 'transculturele communicatie'. Volgende maand verschijnt een nieuw boek van haar over geboorte, ziekte en dood in de multiculturele samenleving.

Oude tradities

"Toen ik werkte op het consultatiebureau merkte ik al dat mensen in kritieke fasen van hun leven, ook al lijken ze nog zo modern, terugkeren naar hun oude tradities. Het westen is geneigd te shoppen. De migranten, juist omdat ze in een migratiesituatie zitten, maken graag gebruik van vertrouwde dingen, de 'gewoonten van het hart'. Dat is voor zorgverleners, ook uitvaartverzorgers, heel belangrijk om te weten. Je moet er voor openstaan, je moet er respect voor hebben en zelfs misschien gebruiken als dat zinvol is."

In de loop van de jaren ging ze zich steeds meer voor dit onderwerp interesseren. Op de vele reizen naar het buitenland verzamelde ze informatie, maar veel gegevens kwamen

ook uit haar eigen sociale netwerk. Via haar man, theoloog en pastoraal medewerker van Kinderzorg, leerde ze veel AMA's (alleenstaande minderjarige asielzoekers) kennen. "Ik ben gaan lezen en vooral gaan vragen. We hebben een grote kennissenkring met mensen uit veel verschillende culturen."

'Zo hoort het'

In haar lessen voor verpleegkundigen van de afdeling neonatologie van het Isala-ziekenhuis in Zwolle kwam de dood ook ter sprake. "Zij snapten bijvoorbeeld niet waarom Chinese ouders hun overleden kindje niet willen vasthouden. Het is 'normaal' dat een kindje in de armen van de ouders de laatste adem uitblaast. Chinese ouders wilden daar niets van weten, maar de verpleging drong ze dat op, want 'zo hoort dat'. Maar Chinezen zijn zo bang voor de dood! Vroeger waren er in de Chinese steden zelfs speciale huizen, waar je stervenden naartoe kon brengen, zodat je in jouw huis geen stervende had. Want dat brengt ongeluk."

In het boek beschrijft Martha van Endt de rituelen en gewoonten van een groot aantal verschillende migrantengroepen. Als je meer weet over de achtergronden van de oorspronkelijke gebruiken, ben je als zorgverlener beter in staat je werk te doen. "Als je dingen tegenkomt, kun je die plaatsen. Zoals Chinezen die hun doden niet meer willen zien en niet willen afleggen. Het gaat erom dat je geen vooroordelen hebt en dat je een hoeveelheid kennis in je rugzak hebt, waardoor je niet snel schrikt van wat je tegenkomt."

De Raad voor de Volksgezondheid adviseerde zelfs instellingen te toetsen op hun 'cultuurgevoeligheid'. Als Martha van Endt hoort dat er in de uitvaartwereld wordt gewerkt aan een keurmerk zegt ze dat die cultuurgevoeligheid best onderdeel van het uitvaartkeurmerk zou kunnen zijn. "Maar tegelijk is het wel moeilijk om dat te beoordelen met een cijfer of een label."

Zorgvuldig en respectvol

In haar boek heeft ze veel voorbeelden opgenomen van gewoonten en rituelen. Naast alle informatie in het boek zijn op de website van de uitgever (www.coutinho.nl) nog opdrachten en verdiepende oefeningen te vinden. "Ik vind het heel mooi hoe bij islamieten de imam de dode de woorden voorzegt, die de overledene moet zeggen tegen de engelen die hem komen ondervragen. Bij de joden treft het me mooi hoe zorgvuldig en respectvol ze met hun doden omgaan. Bij een stervende zullen ze nooit óver hem spreken, dat gebeurt nogal eens – bijvoorbeeld als iemand in coma ligt. Ze zullen tot op het laatste moment het leven willen bewaren. En het is grappig om te horen bij een

uitvaart van Chinezen de band die voorop loopt expres vals speelt en uit het ritme.
Allemaal om de boze geesten weg te jagen.”

Martha van Endt-Meijling, *Rituelen en gewoonten. Geboorte, ziekte en dood in de multiculturele samenleving* (Coutinho, 2006) isbn 9062834957, € 22,50. Opdrachten en interactieve oefeningen bij het boek op www.coutinho.nl

[vakblad Uitvaart, april 2006]

© Jasper Enklaar